

İRAN'A UYGULANAN YAPTIRIMLAR VE TAHRAN'IN DİRENİŞ EKONOMİSİ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME

Geliş Tarihi: 02.05.2026
Kabul Tarihi: 21.05.2026
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Ahmet ÖZDEMİR¹

Özet

Bu çalışma Amerika Birleşik Devletleri, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin İran'a uyguladığı yaptırımlara karşın İran'ın direniş ekonomisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmanın temel sorusu şudur: "uygulanan yaptırımlar karşısında İran, ekonomik yönden nasıl bir politika izlemiş ve yaptırımlar bağlamında Rusya ve Çin ile ekonomik ve siyasi alanda hangi ortak adımları atmıştır?" Makalede şu iddia sınamıştır: İran, Batı'nın yürüttüğü yaptırımların etkisini azaltmak için direniş ekonomisini geliştirmiş ve Rusya ile Çin'i kendisine can simidi olarak görmüştür. Araştırmada yerli ve yabancı makalelerden, lisansüstü tezlerden, araştırma merkezlerinden, çevrim içi kurumların sitelerinden ve haberlerden yararlanılmıştır. Toplanan veriler, nitel içerik çözümlemesine tabi tutulmuş ve süreç analizi metodundan faydalanılmıştır. Sonuç olarak İran'a uygulanan yaptırımlar günümüze kadar ülke ekonomisine olumsuz yönde tesir etmesi açısından etkili olmuştur. Ancak bu yaptırımlar, İran'ın nükleer programını durdurma ya da rejim değişikliğini sağlama konusunda yetersiz kalmıştır. Bu süreçte Tahran, Moskova ve Pekin ile ekonomik ilişkilerini, yaptırımlar karşısında alternatif bir destek kanalı olarak konumlandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: İran, Direniş Ekonomisi, Petrol, Çin, Rusya

JEL Kodları: F13, O53, E65

AN ANALYSIS OF SANCTIONS IMPOSED ON IRAN AND TEHRAN'S RESISTANCE ECONOMY

Abstract

This study aims to examine Iran's "resistance economy" in the face of sanctions imposed by the United States, the United Nations and the European Union. The central question of the study is: "In the face of these sanctions, what economic policies has Iran pursued, and what joint economic and political steps has it taken with Russia and China within the context of these sanctions?" The study tests the following claim: Iran has developed a resistance economy to mitigate the impact of Western sanctions and has viewed Russia and China as lifelines. The study draws on domestic and foreign articles, graduate theses, research centers, websites of online institutions and news reports. The collected data underwent qualitative content analysis and the process analysis method was employed. In conclusion, the sanctions imposed on Iran have been effective in negatively impacting the country's economy to this day. However, these sanctions have proven insufficient in halting Iran's nuclear program or bringing about regime change. During this process, Tehran has positioned its economic relations with Moscow and Beijing as an alternative channel of support in the face of sanctions.

Keywords: Iran, Resistance Economy, Oil, China, Russia

JEL Codes: F13, O53, E65

¹ Doktora Adayı, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ahmetozdemir2@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3364-9805

1. GİRİŞ

Bu çalışma Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği'nin (AB) İran'a uyguladığı yaptırımlara karşın Tahran'ın direniş ekonomisinin seyrini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın sınırlılığı 1979 İslam Devrimi'nden bu satırların yazıldığı tarih olarak belirlenmiştir. Çalışmanın temel sorusu, başta ABD olmak üzere Batılı devletler tarafından uygulanan yaptırımlar karşısında İran'ın nasıl bir politika izlediği ve yaptırımlar bağlamında Rusya ve Çin'le ekonomik ve siyasi alanlarda hangi adımları attığıdır. Makalede İran'ın jeo–stratejik ve jeo–ekonomik yönden genel durumuna ve yürütülen yaptırımlara odaklanılmıştır. Makalede şu iddia sınanmıştır: İran, başta ABD olmak üzere Batı tarafından uygulanan yaptırımların etkilerini azaltabilmek amacıyla “direniş ekonomisi” politikası geliştirmiş; bu süreçte Rusya ve Çin'i ekonomik ve siyasi açıdan önemli stratejik ortaklar olarak değerlendirmiştir. Çalışmada aşağıdaki yol haritası izlenmiştir: İlk İran'ın jeo–stratejik ve jeo–ekonomik yönden genel durumu ortaya konmuş, peşinden İran'ın direniş ekonomisi üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. Sonrasında İran'ın Çin ve Rusya ile direniş ekonomisi bağlamında iş birliği ele alınmıştır. Sonuç kısmında elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Araştırmada makalelerden, lisansüstü tezlerden, araştırma merkezlerinin yayınlarından, kurumların çevrim içi sitelerinden ve haberlerden yararlanılmıştır. Toplanan veriler nitel içerik çözümlemesine tabi tutulmuş ve süreç analizi metodundan yararlanılmıştır.

Çalışma gerek güncel olması gerek İran'ın jeo–stratejik ve jeo–ekonomik açıdan genel durumunu ortaya koyması ve başta Amerika olmak üzere Batı tarafından uygulanan yaptırımlara karşın Tahran'ın Pekin ve Moskova ile iş birliğini irdelemesi bakımından literatüre mütevazı bir katkı sunmayı amaçlamıştır. Konu ile ilgili yazın incelendiğinde İran'a yönelik yaptırımlar ve etkilerine ilişkin örneğin Saleh ve Yazdanshenas (2024), “China–Iran Strategic Partnership and the Future of US Hegemony in the Persian Gulf Region” başlıklı makalede ABD ile Çin arasında bir güç mücadelesinin bulunduğunu ve Pekin ile Tahran'ın Washington kaynaklı gerilimler, yaptırımlar ve baskılarla karşı karşıya kaldığını belirtmiştir. Bu doğrultuda Çin ve İran'ın ABD'nin küresel hegemonisini zayıflatmaya yönelik stratejik bir planı paylaştığını vurgulamıştır. Bu minvalde Basra Körfezi'nde nispeten güçlü ve bağımsız bir İran'ın Çin'in sadece bölgedeki çıkarlarını güvence altına almasına değil, aynı zamanda enerji güvenliğini sağlamasına ve Orta Doğu'daki varlığını pekiştirmesine de yardımcı olacağını ifade etmiştir (Saleh ve Yazdanshenas, 2024).

Abdelbary ve Elshawa (2023), “Economic Sanctions as a Foreign Policy Tool: A Case Study of the Iran West Conflict” adlı çalışmada ekonomik yaptırımların İran'ın petrol ihracatını, bankacılık ve imalat sektörlerini olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Yaptırımların İran'ın nükleer programını sınırladığını ancak tamamen durduramadığını vurgulamıştır. Yaptırımların İran'ın militan grupları destekleme kabiliyetini ve bölgesel etkisini azaltmada başarısız olduğunu altını çizmiştir. Yaptırımların İranlı liderlerin Batı'ya yönelik resmi konuşmalarının tonunu etkilediğini ve İran'ın ekonomik zorluklar ve iç karışıklıklarla karşı karşıya kaldığında daha işbirlikçi olduğu tespitini yapmıştır (Abdelbary ve Elshawa, 2023).

Heni (2025), “Coming to Terms with Economic Sanctions on Iran” başlıklı makalesinde İran'ın direnç ekonomisi modelinin ülke ekonomisinin işleyişini sürdürmesi ve halkın temel ihtiyaçlarının büyük ölçüde karşılanmasıyla kanıtlandığını öne sürmüştür. İran'ın alternatif ticaret kanalları arayışında olduğunu ve yaptırımların ülkeyi tamamen izole edemediğini savunmuştur. İran'ın Çin, Hindistan, Türkiye vb. ülkelerle ihracat ilişkilerini sürekli olarak sürdürmesiyle ABD'nin önlemlerinin etkinliğini zayıflattığını kaydetmiştir. İran'ın nükleer programını kesin olarak sonlandırmadığını, Batı'nın bu yöndeki taleplerinin karşılanmadığını,

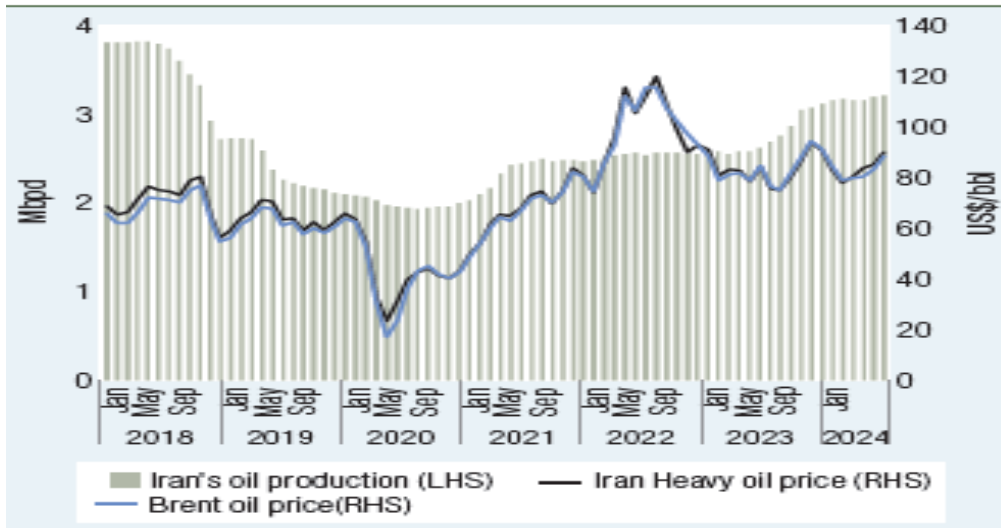
bunun da bir tür ekonomik bağımsızlık geliştirdiğinin işareti olduğunu belirtmiştir. İran'ın izolasyon nedeniyle ağır bir bedel ödediğini ortaya koymuştur (Heni, 2025).

Sariolghalam (2023), “Diagnosing Iran’s Emerging Pivot Toward Russia and China” başlıklı çalışmasında İran'ın mevcut dış politika yöneliminin Pekin ve Moskova'nın genel uluslararası görüşüne karşıt olmadığını aynı zamanda dünyanın kritik bir bölgesindeki Batı karşıtı eğilimi, iki gücün ABD ile olan zorlu ilişkilerinde onlara hizmet ettiğini dile getirmiştir. İran'ın güvenlik ve ticari alanlarda Rusya ve Çin ile ittifak kurarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden (BMGK) gelebilecek olumsuz kararlara karşı bir güvence edindiğini ifade etmiştir. (Sariolghalam, 2023).

Araştırma, İran'ın yaptırımlar karşısında ekonomik açıdan ağır bir bedel ödediğini, Tahran'ın alternatif ticaret kanalları arayışında olduğunu, nükleer programını durdurmadığını, Moskova ve Pekin ile iş birliğini güçlendirdiğini, ekonomik ilişkilerini alternatif bir destek kanalı olarak gördüğünü ortaya koymuş ve bu yönüyle yazında öne sürülen görüşleri desteklemiştir. Ayrıca İran'ın 1979–2025 tarihleri arasındaki direniş ekonomisine ışık tutmuştur.

2. JEO–STRATEJİK VE JEO–EKONOMİK YÖNDEN İRAN'IN GENEL DURUMU

İran, yüzde 17,7'lik doğal gaz rezervi oranı ile dünyadaki en büyük ikinci doğal gaz rezervine sahip ülke konumundayken, doğal gaz hususundaki yatırım eksiklikleri sebebiyle ithalatçı durumundadır. İran, dünyadaki doğal gazın büyük çoğunluğunun bulunduğu Ortadoğu ve Avrasya coğrafyasında yer almaktadır. Dünyadaki petrol rezervinin yüzde 10'una sahiptir. Kuzeyinde Hazar Denizi, güneyinde Umman Körfezi ve Basra Körfezi vardır. Deniz petrol ticaretinin mühim geçiş noktası Basra Körfezi'dir. İran, Orta Asya ve Hazar Havzası enerji kaynakları bakımından önemli bir kaynak ve transit ülke konumundadır. Hürmüz Boğazı, enerji güvenliği yönünden kilit bir noktadır (Yesevi, 2015). Temmuz 2021'de İran, Hürmüz Boğazı'nı baypas etmek için Umman Körfezi'nde ilk petrol terminalini açmıştır. Bandar-i Jask ismi verilen limandan günde 1 milyon varil petrol ihraç edilmesi hedeflenmiştir TR Euronews, 2021a).

Şekil 1. İran'ın Petrol Üretimi (2018–2024)

Kaynak: World Bank (2024).

Basra Körfezi'nin ağzında yer alan Hürmüz Boğazı, Ortadoğu'daki petrol ve sıvılaştırılmış doğal gaz üretiminin (LNG) Umman Denizi ve Hint Okyanusu'ndan dünya

pazarlarına taşınmasını sağlamaktadır. Dünya’da deniz yoluyla taşınan ham petrolün yaklaşık üçte biri Hürmüz Boğazı’ndan geçmektedir. Günlük yaklaşık 20 milyon varil petrol ve petrol ürününün büyük çoğunluğu Çin ve Asya piyasalarına ulaşmaktadır. Ayrıca küresel LNG ticaretinin yüzde yirmisi de bu boğazdan geçmektedir (NTV, 2025a). Ortadoğu’daki petrol üreticisi ülkelerin Asya, Avrupa, Kuzey Amerika ve ötesine ikmal yaptığı kritik bir güzergâhtır. Küresel petrol tüketiminin yaklaşık beşte birinin bu boğazdan taşındığı hesaplanmıştır. Ham petrolün büyük çoğunluğu BAE, Kuveyt, Suudi Arabistan ve İran’dan ihraç edilerek diğer ülkelere ulaştırılmaktadır. Dünyanın en büyük LNG ihracatını yapan Katar’ın ürettiği sıvılaştırılmış doğal gazında neredeyse hepsi bu güzergâhtan geçmektedir. İran’ın Hürmüz Boğazı’nı kapatması durumunda dünya genelindeki petrol akışının yüzde 20’sinin etkilenebileceği öngörülmektedir (BBC, 2025a). Tam da bu noktada İran Meclisi, Haziran 2025’te Hürmüz Boğazı’nın kapatılmasına onay vermiştir. Boğazın kapanması olasılığı küresel kriz anlamı taşımıştır (Sputnik Türkiye, 2025a). İran, Amerika’nın İsrail’e destek vererek savaşa resmen müdahil olması durumunda söz konusu boğazı kapatabileceği uyarısını yapmıştır (NTV, 2025b). Temmuz 2025’te İran Devrim Muhafızları’ndan Tuğgeneral İbrahim Cebbari, İran’a karşı yapılabilecek yeni bir saldırıda Hürmüz Boğazı’nı kapatabileceklerini ima etmiş, Basra Körfezi’nde enerji geçişini engelleyebilecek seçenekleri kullanacaklarını kaydetmiştir (Sputnik Türkiye, 2025b). 28 Şubat 2026 tarihinde ABD ve İsrail’in İran’a düzenlediği saldırı akabinde bazı üst düzey İranlı yetkililer ölmüş ve Hürmüz Boğazı’nda İran, İsrail ve ABD’nin seyrüseferleri kapattığı haberlere yansımıştır. Çok sayıda tanker sahibi büyük petrol şirketi ve ticaret firması boğaz üzerinden ham petrol ve yakıt ile sıvılaştırılmış doğal gaz sevkiyatını askıya aldığını bildirmiştir (Reuters, 2026).

Şekil 2. Hürmüz Boğazı

Kaynak: TRT Haber (2025a).

İran için büyük önem taşıyan ve “Zengezur Koridoru” ismiyle tanımlanan Azerbaycan–Nahçıvan geçiş hattının, Uluslararası Barış ve Refah İçin Trump Yolu (TRIPP) adıyla ABD tarafından işletilecek olmasından Tahran, rahatsızlık duymuştur (BBC, 2025b). Azerbaycan ile Nahçıvan arasında Zengezur üzerinden ulaşım hatları açma durumu, Tahran ile Bakü arasındaki gerilimin artmasına neden olmuştur. Zengezur’dan koridor açıldığında İran’ın Ermenistan ile sınırı değişecek, ulaşım hatları kesilecek ve jeostratejik denge farklılaşacaktır. Azerbaycan–Nahçıvan bağlantısı artık İran üzerinden sağlanmayacağı için ekonomik kayıp olacaktır. Rusya’nın Kafkasya ve Karadeniz’e ulaşımı zorlaşacak, İran’ın bölgedeki etkisi zayıflayacaktır. İran, Asya–Avrupa arasındaki güzergâh olma avantajını kaybedecektir. Çin’in Kuşak ve Yol Projesi’ndeki değeri azalacaktır. Türkmen gazı Zengezur Koridoruyla Türkiye–Avrupa’ya

bağlanırsa İran gazına talep azalacaktır. Zengezur el değiştirirse Aras nehrinin denetimi Azerbaycan'ın eline geçecektir (Taştekin, 2023).

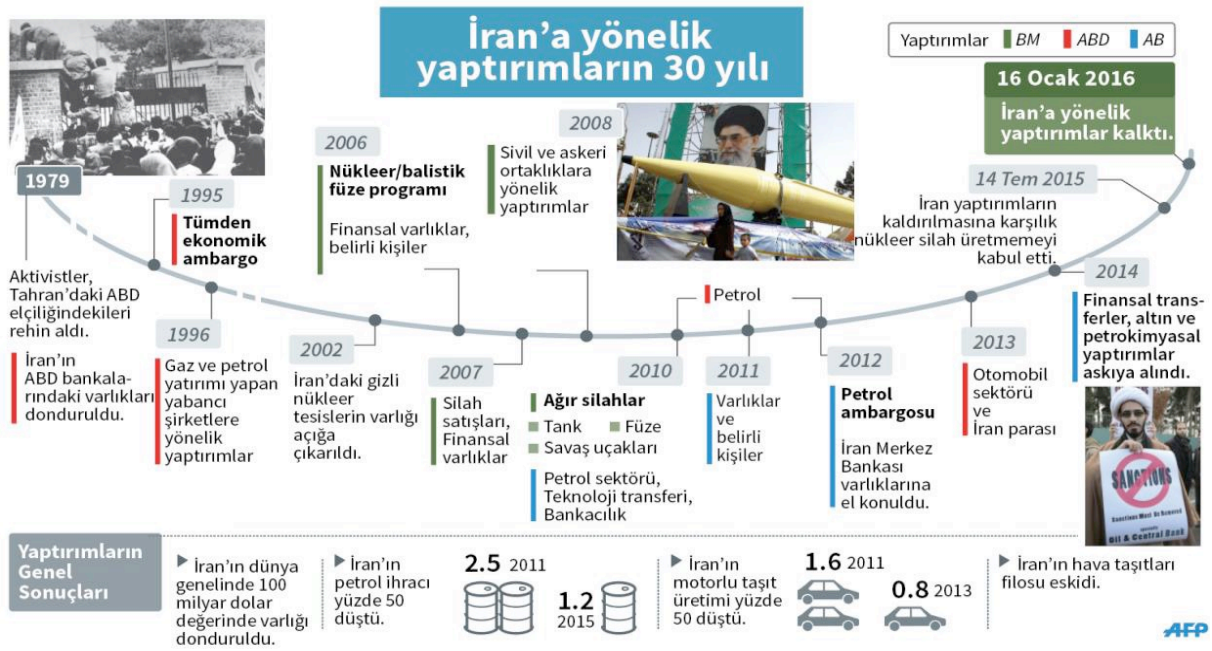
Şekil 3. Zengezur Koridoru

Kaynak: Şahin (2025).

Eylül 2024'te İran Meclisi Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Komisyonu Başkanı İbrahim Azizi, Azerbaycan ile Nahçıvan'ı birbirine bağlayacak olan Zengezur Koridoruna karşı olduklarını ifade etmiş, projenin İran'ın bölgedeki askeri ve siyasi gücünü azaltmaya ilişkin olduğunu dile getirmiştir (Sputnik Türkiye, 2024c). Hamaney'in danışmanı Ali Ekber Velayeti, Amerika'nın bölgedeki nüfuzunun genişlemesinin NATO'nun tüm Güney Kafkasya'daki nüfuzunun genişlemesine yol açabileceğini vurgulamıştır (Sputnik Türkiye, 2025d). Mehmet Yalçın Yılmaz, ABD'nin TRIPP hamlesinin Rusya, Çin ve İran'ı rahatsız edeceğini öne sürmüş Çin'den gelecek malları engelleyebilecek buton olabileceğini ifade etmiştir. Rusya'nın ise doğrudan veya dolaylı olarak bir tepki verebileceğini dile getirmiştir (Yılmaz, 2025).

3. İRAN'IN DİRENİŞ EKONOMİSİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

İran'ın bölgesine dair stratejik vizyonunda bölgede Batı unsurlarının azaltılması, Basra Körfezi'nde baskın güç durumuna gelmesi bu halin muhafazası, Levant bölgesinde kuvvetli bir nüfuz zeminin sağlanması ve Suudi Arabistan ile rekabette üstün gelmesi hedefleri olmuştur (Posch, 2017). Bu minvalde Tahran'ın hidrokarbon (petrol, doğal gaz) kaynaklarına dayalı enerji politikası, 1950'li senelerden sonra Batı'dan sağlanan altyapı desteğiyle nükleer enerjiye doğru evrilmiştir. 1979'da İslam Devrimiyle inşa edilen yeni ulusal kimlik ve ideolojik hedefler sebebiyle söz konusu destek kesilmiş olsa da İran'da nükleer teknoloji, ülke söyleminde kimliğin vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir (Çetinkaya, 2025). İran'ın nükleer programı uluslararası toplumla yaşadığı gerilimlerin başlıca sebeplerinden olmuştur (Yalçınkaya, 2017). 2006'da BMGK kararıyla başlayan çok taraflı müeyyideler ve 2010'da AB'nin de devreye girmesiyle tarihindeki görülmemiş biçimde izolasyonla karşılaşmıştır (Küpeli, 2016). ABD, BM ve AB ile nükleer programından dolayı 2010–2015 döneminde kapsamlı ekonomik yaptırımlara maruz kalmış 2015'teki anlaşma bu durumu geçici olarak çözsede ekonominin dış baskılara karşı kırılma gücünü gün yüzüne çıkarmıştır. Öyle ki ABD'nin 2018'deki yaptırımlarının odak noktasını petrol gelirleri ve bankacılık sistemi oluşturmuştur (Alizadeh, 2019). Azami baskı politikasıyla İran'ın petrol ihracatı, enerji ve diğer alanlardaki dış yatırım hedefleri ile devlet–toplum ilişkileri hedefe oturtulmuştur (Şen, 2019).

Şekil 4. İran'a Yönelik Yaptırımların 30 Yılı

Kaynak: Aslan (2023).

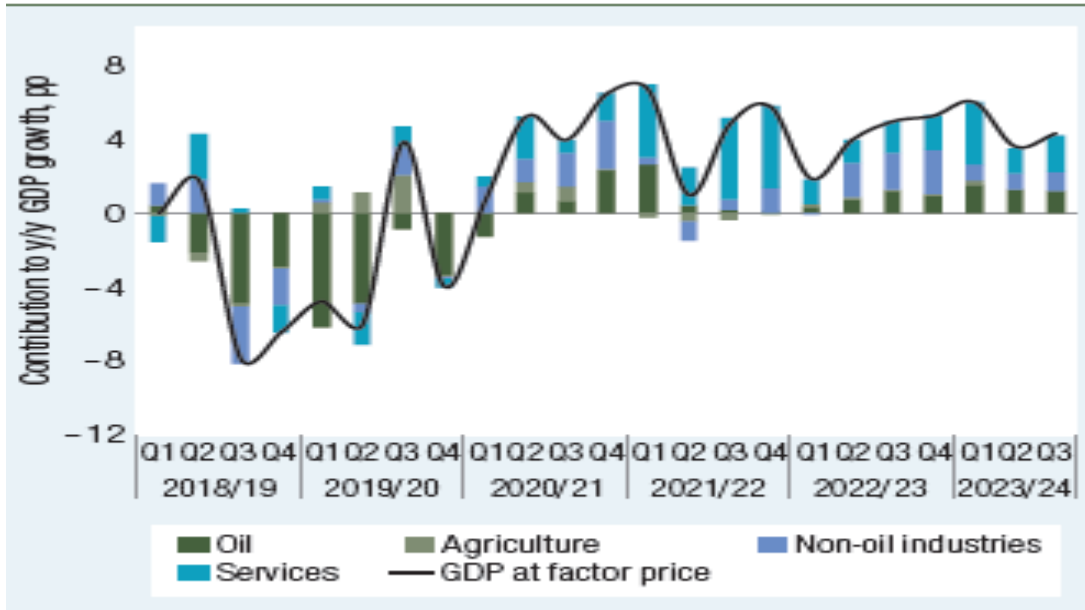
Trump'ın ABD'yi 2018'de nükleer anlaşmadan çekmesinden bu yana İran ile Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) arasındaki gerilim istikrarlı biçimde artmıştır. İran, anlaşma çerçevesindeki tüm sınırlamaları kaldırmış ve uranyum zenginleştirmeyi sürdürmüştür (TR Euronews, 2024b). Temmuz 2025'te Amerika, İran'ın IAEA ile iş birliğini durdurma kararını, kabul edilemez olarak değerlendirmiş ve Tahran'a NPT kapsamında lüzumlu güvencelere bütünüyle uyma çağrısı yapmıştır (Sputnik Türkiye, 2025e). İran, Rusya ve Çin temsilcileri Tahran'ın nükleer programıyla ilgili istişarelere devam etme hususunda anlaşmalarını bildirmiştir (Ratkoglo, 2025). İran, Avrupa'nın Amerika'nın etkisinde kaldığını ve müzakerelerde sundukları önerilere kayıtsız kaldıklarını savunmuştur (TRT Haber, 2025b). Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü İsmail Bekai, Amerika'nın yönetimlerinin her zaman İran'ın iç işlerine müdahale etmeye çalıştığını ve rejim değişikliği diye isimlendirdikleri şeyin aslında bir ülkenin ulusal egemenliğinin ABD tarafından ihlal edilmesinin itirafı olduğunu dile getirmiştir (Tasnimnews, 2025a). Haziran 2025'te Trump, İran'da bir rejim değişikliği fikrini öne atmıştır (TRT Haber, 2025c). ABD'nin İran politikasında ambargo uygulamak, askeri müdahale veya rejim değişikliği söylemleri olmakta iken AB yaptırımlarının ve askeri seçeneğin Tahran'ın nükleerleşme sorununu çözmenin en iyi yolu görüşünü benimsememiştir. Avrupalı aktörler İran'ın nükleer silah kapasitesinin güvenliğini tehdit edeceğini düşünmekte olsa da, sivil amaçlar için nükleer güç geliştirme hakkını da kabul etmişlerdir. İran'a yönelik olası bir askeri hareketin NPT'den çekilmeye ve IAEA ile iş birliğini sonlandırmaya yönelik olduğunu hesaplamış ve koşullu angajman stratejisinin uygulanmasını istemiştir (Ağır ve Bilgenoğlu, 2021).

ABD ve Batı'nın yaptırımlarına karşın İran, tedbir almaya çalışmış bu bağlamda 2003 de oluşturduğu ve 2025 Ulusal Vizyon Belgesinde (Balcı, 2024) yer alan temel hedefler şu şekilde sıralanmıştır:

- Yerel kaynakları kullanarak iç kapasiteyi geliştirmek, düşük ve orta gelirli sınıfların servet yaratımına katılımına odaklanmak.
- Körfez bölgesinin en iyi bilgiye dayalı ekonomisini desteklemek ve işletmek

- Etkili ekonomik faaliyeti artırmak ve ekonomik rekabet gücünü geliştirmek
- Enerji tüketimini iyileştirmek için sübvansiyon reformunu kullanmak.
- İstihdamı ve yerli üretimi artırmak
- Beceri eğitimi yoluyla sosyal adaleti teşvik etmek ve İran vatandaşlarını güçlendirmek
- Yabancı gıda ve ilaç ithalatına bağımlılığı azaltmak
- Yerel malların tüketimini teşvik etmek.
- İran'ın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde İran'ın finansal sistemini düzenlemek
- Yasal ve idari reformlar yoluyla ihraç edilebilir ürün ve hizmetleri teşvik etmek.
- Bölgesel komşularla diplomasi yoluyla ekonomik iş birliğini artırmak.
- Uluslararası pazarlar için petrol ve gaz üretimini ve katma değerli üretimi artırmak.
- Vergi gelirlerini artırmak ve petrol ve gaz ihracatından elde edilen gelirlere bağımlılığı azaltarak devlet giderlerini rasyonelleştirmek (Onyebuchi, 2023).

Devrim rehberi Seyit Ali Hamaney, 18 Şubat 2014 tarihinde yasama, yürütme, yargı organlarının başkanları ile Düzenin Yararını Teşhis Konseyi Başkanı'na "Direniş Ekonomisi Doktrini" bildirisini göndermiştir (Sanyürek, 2018). Doktrininde üç temel nokta yer almıştır: Devrim ilkelerinin ve vaatlerinin korunması, uluslararası ambargolarla baş edilmesi ve küresel ekonomi ile aynı istikamette hareket etme arzusu (Aslan, 2016). Hamaney 2017 senesini direniş ekonomisi, üretim ve istihdam yılı olarak ilan etmiştir. Yaptırımlara karşı direnç geliştirme, yerli üretimin artırılması ve dışa bağımlılığın azaltılması arzulanmış fakat yaptırımlarla başa çıkılamamıştır (Dik, 2023).

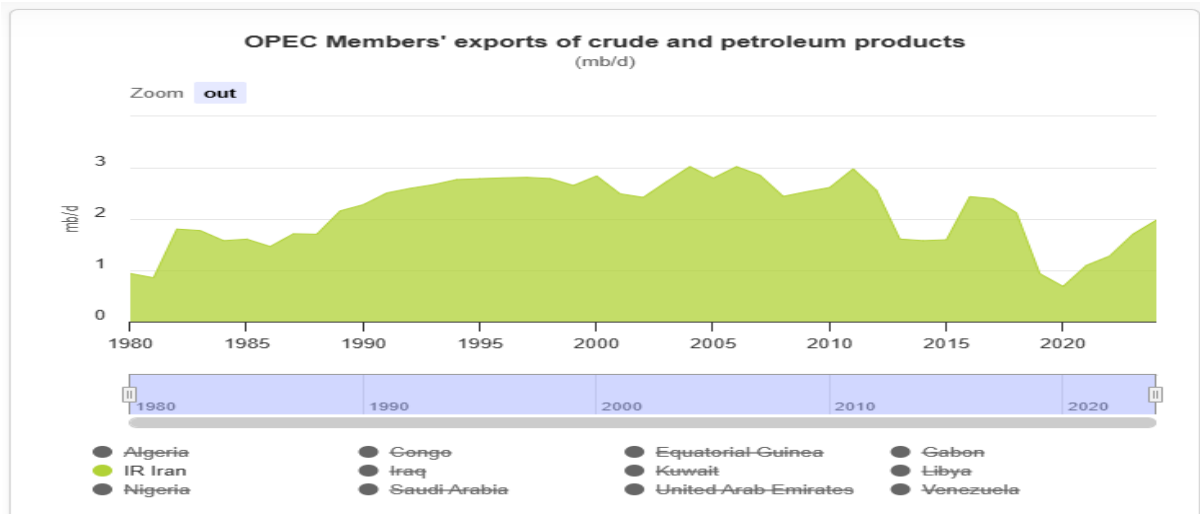
Şekil 5. İran'ın Petrol Sektöründeki Büyüme ve Hizmetler (2018–2024)

Kaynak: World Bank (2024).

İslam Devrimi'nden itibaren ithal-ikameci ekonomiyi serbest piyasa ekonomisine dönüştürmek için çabalayan reformcu liderler, iç siyasette dini lider ve etkisi altındaki koalisyonun piyasa temelli ekonomik reformları senelerce engellemesi ve direniş ekonomisindeki ısrarı ile yüzleşmiştir. Dış siyasette ise uranyum zenginleştirme ve terörist gruplara finansal destek gibi çeşitli suçlamalara istinaden ABD, BM ve AB tarafından yürütülen

ekonomik yaptırımlardan dolayı Tahran, uluslararası üretim, ticaret ve finans düzenine özgür olarak katılamamıştır (Özpek ve Şen, 2016).

İran'a yönelik en kapsamlı yaptırımlar 2010–2018 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu yaptırımların başını büyük ölçüde ABD çekmiş, ikinci sırada AB yer almıştır. Yaptırımların bir sonucu olarak, İran'ın GSYİH'si bilhassa İran petrol ihracatına uygulanan yaptırımlar sebebiyle büyük ölçüde küçülmüştür. İran bankalarına getirilen kısıtlamalar, riyalin değer kaybetmesine ve büyük enflasyon dalgalarına yol açarak fiyatların büyük oranda artmasına neden olmuştur. İran'daki işletmeler darbe almış ve en az kârla faaliyet göstermeye zorlanmıştır. İran bankalarının SWIFT sistemi üzerinden işlem yapmasının yasaklanmasıyla İranlı iş insanları ve şirketleri ithalat ve ihracat da yabancı ülkeler ve firmalarla ticaret yapmakta zorluklarla karşılaşmıştır. 2018'de Trump, İran'a karşı maksimum ekonomik baskı uygulamaya başlamış bu durum İran petrolünün ihracatının düşmesine neden olmuştur (Pesaransharif, 2025).

Şekil 6. OPEC Üyelerinden İran'ın Ham Petrol ve Petrol Ürünleri İhracatı (mb/d)

Kaynak: OPEC (2026).

Şekil 6'dan anlaşılacağı üzere ABD'nin 2018'deki yaptırımları akabinde İran'ın ham petrol ve petrol ürünleri ihracatında keskin bir düşüş yaşanmış olsa da sonraki yıllarda yükselişe geçmiştir.

İran'da döviz kuru rejimini rahatlatmak için değişikliğe gidilmiş, serbest piyasada sabit kur haricinde döviz satışının yapılmasına ilişkin yasak kaldırılmıştır. Kurların kontrollü biçimde dalgalanmasına izin verilmesi ve yerel para biriminin desteklenmesi için döviz rezervlerini kullanmaktan kaçınılacağı açıklanmıştır. Amerika, İran'ın dolar ile ticaret yapmasının önüne geçmeyi, petrol ticaretine darbe vurmaya ve otomotiv yedek parça ticaretini sınırlandırmayı amaçlamıştır (TR Euronews, 2018c). İran, ulusal para biriminin değer kaybetmesi ve altın fiyatlarındaki yükselişten düşmanlarını sorumlu tutmuştur. Yaptırımlar kapsamında hükümetin dolar satın alması, altın ve değerli madenlerle ticaret yapması yasaklanmıştır. Çelik, kömür, alüminyum ticareti ile otomotiv sektörüne yaptırımlar getirilmiştir (Hacisalihoglu, 2018). İran, OPEC Genel Sekreterliği'ne müracaat etmiş, ABD yaptırımlarına karşı kendilerinin üretim payının üçüncü ülkelerce devralınmasına izin verilmemesi gerektiğini bildirmiştir (Bag, 2018a). Ayrıca ABD'nin yaptırımlarının kaldırılması için Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuş, yaptırımların dava süresince dondurulmasını talep etmiştir (Citak, 2018). İran'da ekonomik suç işlediği gerekçesiyle kişilere idam cezası verilmiştir. İslam Devrimi Mahkemeleri, Humeyni'nin yabancı güçler tarafından başlatıldığını ileri sürdüğü ekonomik savaşla mücadele çağrısının ardından kurulmuştur (Yıldız, 2018). Ekonomik yaptırımlarda ana

hedef İran halkı olmuştur. Hükümet yüzünden baskı uygulandığı dayatılmış, halkın umutsuzluğa sürüklenmesi ve bölünmesi arzulanmıştır (Keshavarzi ve Fathi, 2014). Ekonomik yaptırımlar, politika değişikliği amacıyla İran'ın hedeflerini zayıflatmak ve izole etmek için tasarlanmış olsa da İran'da bu yaptırımlar genellikle Batı'nın zorlamasına ve hakimiyetine karşı gelme arzusunu güçlendirmiştir. İslam devriminden bu yana özellikle Mahmud Ahmedinejad yönetimi ve nükleer anlaşma sonrası ABD ile yaşanan gerginlikler birçok siyasi çıkmaza yol açmıştır. Batı, yaptırımlar yoluyla İran'ın dış politikasında büyük bir uzlaşmadan azını kabul etmek istememiş bu da İran'da sömürge sonrası direniş anlatısının oluşmasına ve yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur (Thomas, 2024).

İran'ın ihracatının en mühim ürünü ham petrol ve petrokimya ürünlerinden oluşmuşken, ülkenin başlıca ekonomik problemleri: İhracatın doğal kaynaklara dayanması, hızlı nüfus artışı, enflasyon ve işsizliğin artması, yoksulluk, lüzumsuz büyüklükteki kamu sektörü, BM, AB ve ABD yaptırımları olarak gün yüzüne çıkmıştır. Washington, Tahran'a karşı tam bir ambargo uygulama, İran ile iş yapan devletleri ve firmaları engelleme, İran menşeli ürünlerin ithalatını yasaklama ve finansal kurumlarla herhangi bir faaliyeti önleme gibi ağır uygulamalar yürütmüştür (Yaşar, 2021).

İran'a uygulanan yaptırımlarla enerji sektörünü geliştirecek teknoloji ve ekipmanlara ulaşabilmesi yasaklanmıştır. İran Merkez Bankasının AB içindeki varlıkları dondurulmuş İran'dan petrol ithalatı yasaklanmış ve petrol taşımacılığında tankerlerin sigortacılık faaliyeti durdurulmuş ve finansal sektördeki SWIFT yaptırımları İran'ın bankacılık işlemleri yapmasını olanaksızlaştırmıştır (Barakat, 2021). İran'a uygulanan yaptırımlar temelde Tahran'ın nükleer faaliyetlerini, nükleer güç olma ayrıcalığını ve bölgesel güç olmasını engellemeye dönük olmuştur. Yaptırımlar ve ambargolara rağmen ekonomisi olumsuz etkilense de İran, nükleer faaliyetlerini sürdürmüştür. Rusya ve Çin aracılığıyla oluşturduğu dış politika seçenekleri, yaptırım ve ambargolara karşı direnebilmesine imkân vermiştir (Jane, 2017).

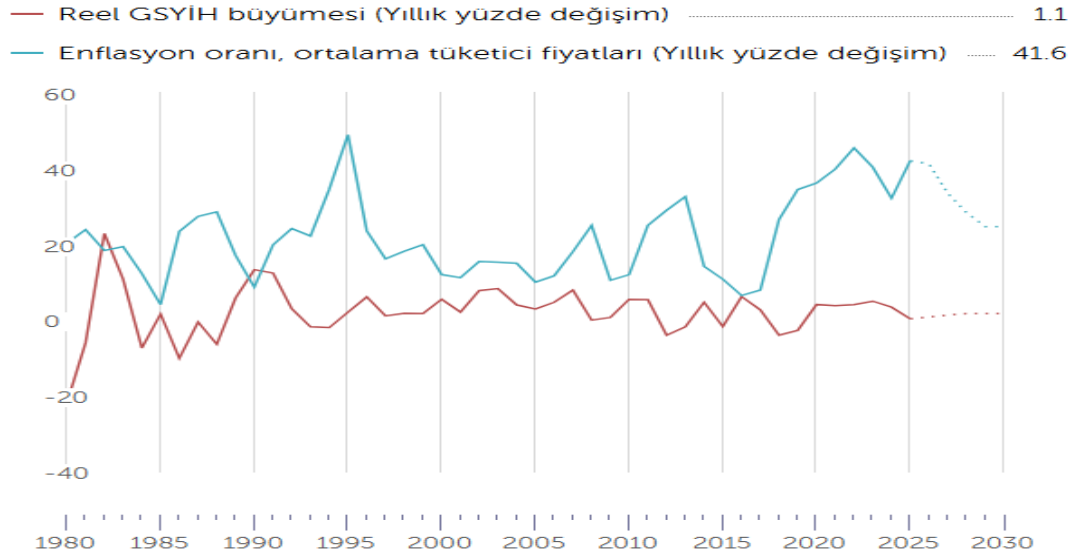
İran, genç nüfusu, iç pazar büyüklüğü ve potansiyel ihraç pazarlarına yakınlığı sebebiyle çok uluslu işletmeler için tercih edilebilir bir ülke olarak görülmüşse de enerji kaynaklarının kamu mülkiyetinde olmasından mütevellit fiyat istikrarsızlıkları ve finansal sistemin zayıflığı gibi etkenler neticesinde teşvik edici bir nitelik taşımamıştır. İran'ın bölgesel düzeyde izlediği mezhepsel–yayılmacı politikanın bir çıktısı olarak gerilimli rekabet ortamı ile küresel düzlemde ekonomik reaksiyonlara ve uzun yıllardır süregelen ambargolara neden olan nükleer araştırma faaliyetlerinin ülke ekonomisi üzerinde ortaya çıkardığı sistemik riskler, yatırım güvenliği açısından çok uluslu işletmelerin yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilemiştir (Saygın, 2018).

İran, Batı'nın finansal yaptırımlarını aşmak gayesiyle savunma sanayi ihracatında kripto parayla ödeme seçeneğini devreye almak için hazırlık yapmıştır. Savunma Bakanlığına bağlı ihracat kurumu Mindex askeri sözleşmelerde kripto, takas ve İran riyaliyle ödeme modellerine açık olduğunu kaydetmiştir. Uzmanlar bu adımı Tahran'ın yaptırımlar altında savunma ihracatını devam ettirmek için alternatif finansman kanalları meydana getirme stratejisinin bir parçası olarak değerlendirmiştir (Aksoy, 2026). Ekim 2018'de İran hükümeti yabancı yatırımcıları teşvik etmek ve döviz cinsinden para kaynaklarını çekmek için İran'da 250 bin dolar ve üzeri yatırım yapan yabancılara beş senelik ikamet izni veren kararı onaylamıştır (Bag, 2018b). Temmuz 2019'da İran Merkez Bankası Başkan Yardımcısı Nasır Hâkimi, Kara Parayla Mücadele Yüksek Konseyi'nin kararıyla Bitcoin ile yapılan işlemlerin yasaklandığını açıklamıştır (Koyuncu, 2019). İran Cumhurbaşkanı Ruhani, Haziran 2021'de ülkesinde kripto para faaliyetlerinin yasallaştırılması ve bu alana yatırım yapan vatandaşların sermayesinin korunması için lüzum gelen adımların atılması çağrısını yapmıştır. Ticareti Geliştirme Teşkilatı Başkanı Ali Rıza Peymanpak, Ağustos 2022'de dış ticarete kripto para birimlerini kullanmayı hedeflediklerini duyurmuştur.

Kripto para ile 10 milyon dolarlık ilk ithalat işleminin başarıyla gerçekleştiğini açıklamıştır. Tahran'ın kripto paraları uluslararası ticarete kullanmak istemesindeki asıl amacın ABD'nin uyguladığı bankacılık yaptırımlarını aşmak olduğu dillendirilmiştir. İran, dünyada en çok kripto para madenciliği yapılan ülkelerin arasında yer almıştır. Elektrik üretim maliyetinin ucuzluğu son senelerde kripto para madenciliğinin ülkede yaygınlaşmasını sağlamıştır (TRT Haber, 2023d).

İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi, nükleer anlaşmayı yeniden canlandırmayı amaçlayan müzakereler aracılığıyla yaptırımların kaldırılması için gayret gösterdiklerini fakat ülkesinin ekonomisini Batılı ülkelerin isteklerine bağlamayacaklarını ifade etmiştir. Düşmanın İran'ı dünyadan izole etme ve ulusun cesaretini kırma gibi iki strateji izlediğini ve bunda başarısız olduğunu dile getirmiştir (TRT Haber, 2023e). İran, Şanghay İş Birliği Örgütü'ne (ŞİÖ) 2005'te gözlemci üye 4 Temmuz 2023 tarihinde de tam üye olarak katılmıştır (Hamzaoğlu, 2024). İran, 25 Aralık 2023'te Rusya'nın öncülüğünü yaptığı Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) ile serbest ticaret anlaşması imzalamıştır (Karacan, 2024). Şubat 2025'te AEB ile serbest ticaret bölgesi kurulmasına yönelik anlaşma, İran Parlamentosu tarafından onaylanmıştır (Sputnik Türkiye, 2025f). İran, Ocak 2024'te BRICS'e resmen üye olmuş (Dirimeşe, 2025) İran Dışişleri Bakanı Ali Bageri Keni, üyelik sayesinde ülkesinin yaptırımlarla daha etkili biçimde mücadele edebileceğinin altını çizmiştir (Sputnik Türkiye, 2024g).

Khavar ve Sekman, 1991–2023 döneminde İran'daki yerli üretime yönelik, teknolojik ilerleme veya yeni dış ticaret ortaklıklarının kurulması gibi alternatif büyüme çabalarının uygulanan yaptırımların ülke ekonomisine getirdiği olumsuz etkileri ikame edemediğini ortaya koymuştur (Khavar ve Sekman, 2025). Enflasyon, İran'da çeşitli siyasi ve ekonomik şoklar sebebiyle ağır biçimde hissedilmiş, halkın gelirini adeta eritmiş ve sosyoekonomik problemleri derinleştirmiştir (Erten, 2021). Riyal'in hızlı değer kaybı ve enflasyonist baskının bir araya gelmesi, gıda ve günlük ihtiyaçların fiyatlarını artırarak İran halkının bütçesi üzerindeki baskıyı artırmıştır (Blackburn, 2025).

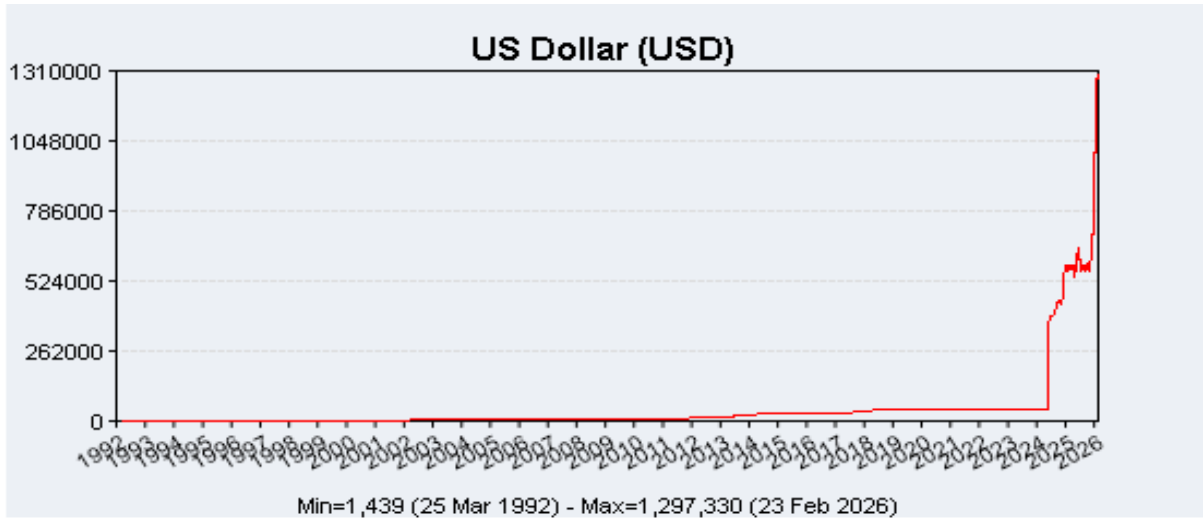

Şekil 7. İran'da Enflasyon Oranı ve Reel GSYİH Büyümesi

Kaynak: International Monetary Fund (2026).

Yukarıdaki şekilden anlaşılacağı üzere ABD'nin tek taraflı olarak nükleer anlaşmadan çekilmesi ve yaptırımları akabinde İran'da enflasyon hızlı bir şekilde yükselişe geçmiştir.

Eylül 2024'te İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan ülkesinin hedeflediği yüzde 8 büyüme için 100 milyar dolarlık yabancı yatırıma gereksinim duyduklarını ve ekonomik sorunların dış ilişkilerle bağlantılı olduğunu dile getirmiştir (NTV, 2024c). Mayıs 2025'te Hamaney'in Danışmanı Ali Şemhani, ekonomik yaptırımların kaldırılması karşılığında, İran'ın nükleer silah üretmemeyi taahhüt edeceğini, yüksek düzeyde zenginleştirilmiş uranyum stoklarını ortadan kaldıracaklarını, sivil kullanım için gereken daha düşük oranda uranyum zenginleştirmeyi kabul edeceklerini ve uluslararası gözlemcilerin süreci denetlemesine izin vereceklerini bildirmiştir (TRT Haber, 2025f). 2025'in aralık ayında İran'da ulusal paranın dolar karşısında rekor düzeyde değer yitirmesi akabinde İran'da ticareti durdurma noktasına getirmişken protestolara neden olmuştur. Kepenk kapatan esnafın tepkisi artmışken, Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan göstericilerin temsilcileriyle konuşulması talimatını vermiştir (Sondakika, 2025).

Şekil 8. İran Döviz Kurları USD

Kaynak: Central Bank of The Islamic Republic of Iran (2026).

Yukarıdaki şekilden anlaşılacağı üzere 2024 yılında İran riyali dolar karşısında keskin bir biçimde değer kaybetmiş ve bu satırların yazıldığı tarihte bu değer düşüşü zirve yapmıştır.

Pezeşkiyan, ABD, İsrail ve Avrupa ile topyekûn savaş halinde olduğunu, ülkesinin her yandan kuşatıldığını ve baskı altına alındığını bildirmiştir. Ticaretin engellendiğini ve toplumun beklentilerinin yükseltildiğini belirtmiştir. Halkın ekonomik sorunlarının farkında olduklarını, önceden petrolü 75 dolardan sattıklarını, şimdi ise 50 dolardan sattıklarını, bir yandan yaptırımlar, diğer yandan savaşın ülkenin gelirlerini düşürdüğünü kaydetmiştir. Pezeşkiyan, ülkesinin Çin, Rusya, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan ile iyi ilişkilere sahip olduğunu ifade etmiştir (Sputnik Türkiye, 2025h).

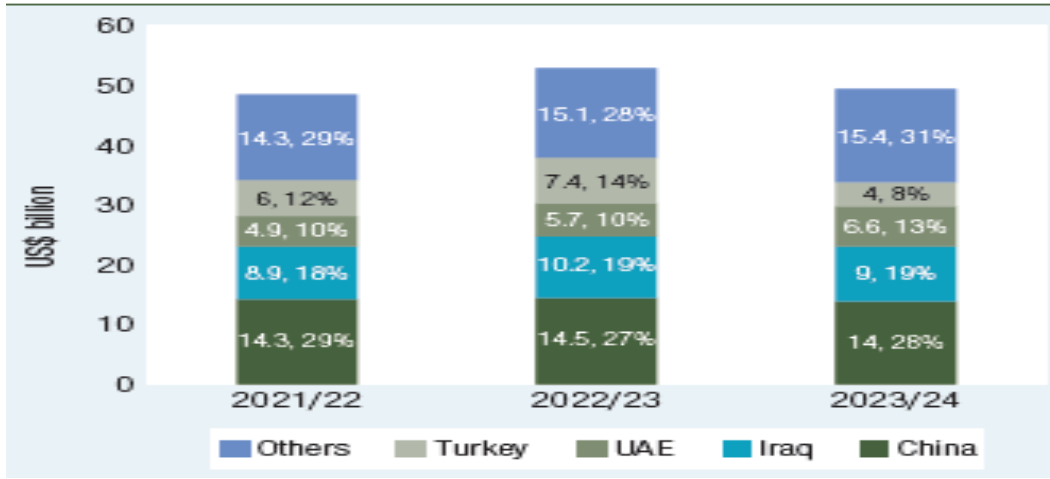
4. İRAN'IN ÇİN VE RUSYA İLE DİRENİŞ EKONOMİSİ BAĞLAMINDA İLİŞKİLERİ

2008'de küresel finans krizi akabinde Batı'nın ekonomik düzenine duyulan güvenin zedelenmesi sebebiyle Çin'in 2013'te başlattığı Kuşak ve Yol Girişimi, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, BRICS'in kurumsallaşması ve yeni alternatif uluslararası kurumların varlığı çok kutupluluğun ve Batı sonrası düzenin işaretlerini vermiştir (Türk ve Golmohammadi, 2025).

İran, jeopolitik ve ekonomik çıkarlarını korumayı amaçlayan etkin bir dış politika geliştirmeye çalışmıştır. Bu politikanın merkezinde enerji diplomasisi olmuştur (Belov vd., 2025). İran'ın Çin ile ilişkilerinde enerji iş birliği, nükleer sorunun çözümünde Pekin'in

yardımlı, dış politikada yakınlaşma ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi yer almıştır. Çin, ticari alanda ilerlemeyi arzulamış, bu sebeple uluslararası politikada mümkün olabildiği kadar çatışmalardan uzak kalma eğilimi taşımıştır. İran, Batı ülkeleri ve bilhassa Amerika ile karşı karşıya gelmek istememiştir. Tahran ve Washington arasındaki sorunları çözmeye yönelik adımları desteklemiş olsa da İran’la ekonomik ilişkileri aşan siyasi ve stratejik bir ittifak inşa etmemiştir (Konukçu, 2018).

Aralık 2023’te İran, turizmi canlandırmak için 32 ülkeyle vizeyi tek taraflı kaldırmışken, Tahran, Çinli turistler için tek taraflı vize muafiyeti getirme kararını Haziran 2019’da almıştır (TRT Haber, 2023g). Mart 2021’de Çin ile İran arasında 25 yıl sürecek stratejik ortaklık kuran mühim bir anlaşma imzalanmıştır. Çin’in Amerika’nın uyguladığı yaptırımları baypas ederek İran’dan petrol satın alması ve yatırım yapması kararlaştırılmıştır (Bowen, 2021). Çin, halihazırda dünyada en fazla İran petrolü ithal eden ülke olmuştur. Anlaşmaya istinaden iddiaya göre Pekin, Tahran’ın petrol ve gaz endüstrisine 280 milyar dolar, ulaşım sektörüne 120 milyar dolar yatırım yapması kararlaştırılmıştır. İran, uzun süredir Çin’in yanı sıra Hindistan ile de yerel para birimi ticaret mekanizmaları kurmuştur (TRT Haber, 2023h).

Şekil 9. İran’ın Çin ve Diğer Ünelere Petrol Dışı İhracatı (2021–2024)

Kaynak: World Bank (2024).

Yukarıdaki şekilden anlaşılacağı üzere Çin, İran’ın petrol dışı ihracatının en büyük ithalatçısı olmayı sürdürmüştür.

İran’ın ekonomik iş birliği içinde olduğu bir başka ülke Rusya’da ise Dışişleri Bakanlığı’nın Eylül 2019’daki açıklamasında ABD’nin İran ulusal bankasına yönelik yaptırımlarını “gayrimeşru” olarak nitelmiş yaptırımların Moskova’nın tutumunu değiştirmeyeceğini, Tahran ile bankacılık sektöründe iş birliğinin süreceğini duyurmuştur (TR Euronews, 2019d). Kasım 2019’da İran Enerji Bakanı Rıza Erdekaniyan, demir yolu hattı ve enerji projeleri için Rusya’dan 5 milyar dolar borç alacaklarını açıklamıştır (TR Euronews, 2019e). Mayıs 2023’te VTB Bank İran’da bir temsilcilik açarak ülkede doğrudan faaliyet gösteren ilk Rus bankası olmuştur. Bu gelişmenin, döviz gelirlerinin bir kısmının tröst ağlarından bankacılık sistemine aktarılmasına katkı sağlaması ve ikili ticarete şeffaflığın artırılmasına yardımcı olması beklenmiştir. Batılı ülkelerin yaptırımları altındaki Rusya ve İran, ticari iş birliğini geliştirerek doları kademeli olarak bankacılık işlemlerinden ve ikili ticaretten çıkarmaya çabalamıştır (TRT Haber, 2023ı).

Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nasır Kenani, ülkesinin çok taraflılığa önem verdiğini ve bu kapsamda fırsatları değerlendirdiğini belirtmiştir. Rusya, Brezilya, Çin, Hindistan ve Güney

Afrika'dan oluşan BRICS Batının küresel finans düzenindeki hakimiyetine meydan okumayı amaçlamıştır (NTV, 2024d). İran Dışişleri Bakanı Yardımcısı Mahdi Safari, BRICS gibi ŞİÖ'nün de dolarsızlaşma yoluna gitmesi gerektiğini vurgulamış başta takas olmak üzere ulusal para birimleriyle ticaret yapılmasının lüzumuna değinmiştir (Guercia, 2024). Batı medyası BRICS'in genişlemesinin Batı'nın İran ve Rusya üzerindeki baskısını hafifleteceğini dile getirmiştir (Klimentyev, 2024). Kasım 2025'te Pezeşkiyan, İran'ın BRICS, ŞİÖ ve AEB gibi örgütlerde aktif rol alması, iş insanları ve yatırımcılar için ekonomik fırsatlar yarattığını belirtmiştir. Sermaye piyasası ve makroekonomi çerçevesinde bütçe açığını önlemeye çalıştıklarını, ekonomik faaliyetlerin kolaylaştığını ve yatırımcıların desteklendiğini ifade etmiştir. Elektrik, su ve doğalgaz alanlarındaki dengesizlikleri gidermek için tüketim modelinin değiştirilmesi gerektiğini ve yenilenebilir enerjiye yönelmenin lüzumunu dile getirmiştir (Sputnik Türkiye, 2025i).

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve İran Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan, 17 Ocak 2025 tarihinde iki ülke arasında kapsamlı stratejik ortaklık kuran anlaşmayı imzalamıştır. Anlaşma iki ülke arasında terörle mücadele, askeri savunma, ulaşım, ekonomi, ticaret, tarım ve kültür gibi alanlarda iş birliğini içermiştir (NTV, 2025e). Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Tahran'a zenginleştirilmiş uranyumun işletilmesi hususunda yardımcı olabileceklerini, teknolojik imkânlarla sahip olduklarını ve söz konusu teknolojileri paylaşabileceklerini kaydetmiştir (NTV, 2025f).

Mart 2025'te Rusya, Çin ve İran, nükleer zenginleştirme programı sebebiyle Tahran'a uygulanan yaptırımların kaldırılması için Amerika ve Batı'ya ortak çağrı yapmıştır (Aktan, 2025). Aralık 2025'te İran, Rusya ve Çin, Avrupa Troykasının İran nükleer anlaşmasına yaptırım geri dönüşü mekanizmasını başlatma girişimini reddetmiştir. Anılan ülkeler bunun hukuken geçerli olmadığını ve Avrupa tarafının kendi anlaşma yükümlülüklerini yerine getirmediğini bildirmiştir. Bahsi geçen ülkelerin BM Daimî Temsilcileri BM Genel Sekreteri ve BMGK Başkanına hitaben yazdıkları ortak mektupta İran'ın nükleer programının barışçıl özelliğinin korunmasına ilişkin her çeşit kolektif çabayı desteklediklerini ifade etmiştir (Tasnimnews, 2025b). Öte yandan Kasım 2025'te İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı Muhammed Eslami, UAEA'nı İsrail'e bilgi aktarmakla suçlamıştır. Haziran 2025'te Tel Aviv'in hedef aldığı ilk nükleer tesisin sadece UAEA'nın bildiği bir yakıt üretim tesisi olduğunu kaydetmiştir (Sputnik Türkiye, 2025i). İran Dışişleri Bakanı Arakçi, Eylül 2025'te UAEA ile imzalanan Kahire Anlaşması'nı feshettiklerini duyurmuştur (Sputnik Türkiye, 2025j).

Büyük endüstriyel üretimi nedeniyle en büyük petrol ve gaz tüketicisi olan Çin, İran'ın enerji ihracatı için güvenilir ve istikrarlı bir müşterisi olarak görülmüştür. Ayrıca, teknolojik olarak gelişmiş Çin, İran'a kalkınma için çok ihtiyaç duyduğu yatırımı sağlayabileceği düşünülmüştür. Yaptırımlar nedeniyle İran'ın uluslararası bankacılık ve döviz işlemlerine erişiminin kısıtlı olması nedeniyle Çin'in İran ile takas ticareti yapması arzulanmıştır. İki ülke ekonomileri birbirini tamamlayıcı nitelik taşımış İran, Çin'e fayda sağlayan enerji kaynaklarına ve transit avantajlarına sahip olmuş Çin ise İran'ın ihtiyaç duyduğu ileri teknoloji, endüstriyel ürünler ve yatırım olanaklarını sunmuştur. Rusya ise İran'da talep gören buğday, yağlı tohumlar ve gübrelerin önemli bir ihracatçısı olmuştur. Buna karşılık İran, geniş Rus pazarına çeşitli endüstriyel ve tarımsal ürünler ihraç etmesi beklenmiştir. İki ülke ayrıca bir enerji kulübü kurmak ve küresel petrol ve gaz pazarını ortaklaşa yönetmek için iş birliği yapma fırsatı yakalamıştır. İran'ın Rusya için en büyük değeri transit konumu ve Rusya'dan güneye, özellikle Hindistan'a ve tersi yönde mal ve enerji taşımacılığı için Kuzey–Güney Koridoru olmuştur. Rusya, İran'a, özellikle petrol ve gaz altyapısına, ulaşım ve iletişim yollarının genişletilmesine, yatırım yapma kapasitesine ve isteğine sahip olmuştur. Tahran ve Moskova ekonomileri

birbirini tamamlayıcı nitelik taşımıştır (Mardani vd., 2025). İran, 2022–2025 yıllarında Rusya'ya toplam 493 milyonluk silah ihracatı yapmıştır (SIPRI, 2026).

Çin ve Rusya, İran'ın nükleer yetenekleri hususunda Batılı ülkelere kıyasla çok daha yüksek bir tolerans eşiğine sahip olduğu anlaşılmış ve İranlılar bu ülkelerin yörüngesine daha fazla yakınlaşmıştır. Tahran'ın Pekin ve Moskova ile derinleşen güçlü bağları oluşmuştur (Tossi ve Vaez, 2024). İran'a uygulanan yaptırımlar günümüze değin ülkenin ekonomisini kötüye götürmesi bakımından etkili olmuştur. Fakat İran'ın nükleer programını bütünüyle durdurmasına ya da rejim değişikliği yapma hususunda başarılı olamamıştır. İran, Rusya ve Çin'e ekonomik açıdan can yeleği olarak yaklaşmıştır (Uslu, 2021). İran, AB'den aradığı desteği bulamamışken, AB Tahran'ın nükleer krizi bağlamında ABD'nin gölgesinde kalmış ve etkin bir politika izleyememiştir. BMGK daimî üyeleri olarak Rusya ve Çin, İran'la uzun yıllara dayalı askeri, ekonomik ve diplomatik iş birliği içerisinde olmaları sebebiyle etkin bir politika izleyebilmiştir (Ataş, 2025).

5. SONUÇ

İran'ın nükleer programı uluslararası toplumla yaşadığı gerilimlerin başlıca sebeplerinden olmuştur. Yaptırımlar ve ambargolara rağmen ekonomisi olumsuz etkilense de İran, nükleer faaliyetlerini sürdürmüştür. Ekonomik yaptırımlarda ana hedef İran halkı olmuştur. Ekonomik yaptırımlar, politika değişikliği amacıyla İran'ın hedeflerini zayıflatmak ve izole etmek için tasarlanmış olsa da ülkede bu yaptırımlar genellikle Batı'nın zorlamasına ve hakimiyetine karşı gelme arzusunu güçlendirmiştir.

İran'ın ABD, BM ve AB'nin yaptırımlara maruz kalmasından mütevellit başlıca ekonomik sorunu yabancı yatırımcı çekememesi ve teknolojik eksiklikler olarak gün yüzüne çıkmıştır. Örneğin dünyadaki doğal gaz rezervi bakımından ikinci sırada yer almasına rağmen teknolojik eksiklikler sebebiyle ithalatçı ülke olması bu durumu açıkça ortaya koymuştur. Öte yandan gerek stratejik konumu gerekse sahip olduğu enerji kaynakları potansiyeli nedeniyle her geçen gün enerji ihtiyacı büyüyen Asya ülkelerinin gereksinimlerini karşılama potansiyeli taşımıştır. İran, jeopolitik ve ekonomik çıkarlarını korumayı amaçlayan etkin bir dış politika geliştirmeye çalışmıştır. Bu politikanın merkezinde enerji diplomasisi olmuştur. İran'ın Çin ile ilişkilerinde enerji iş birliği, nükleer sorunun çözümünde Pekin'in yardımı, dış politikada yakınlaşma ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi yer almıştır. İran'la ekonomik ilişkileri aşan siyasi ve stratejik bir ittifak inşa etmemiştir. İran, uzun süredir Çin'in yanı sıra Hindistan ile de yerel para birimi ticaret mekanizmaları kurmuştur. BRICS'e resmen üye olan İran, bu sayede yaptırımlarla daha etkili biçimde mücadele etmeye çalışmıştır. İran, BRICS gibi ŞİÖ'nün de dolarsızlaşma yoluna gitmesi gerektiğini vurgulamış başta takas olmak üzere ulusal para birimleriyle ticaret yapılmasına çaba sarf etmiştir. Büyük endüstriyel üretimi nedeniyle en büyük petrol ve gaz tüketicisi olan Çin, İran'ın enerji ihracatı için güvenilir ve istikrarlı bir müşterisi olarak görülmüştür. Ayrıca, teknolojik olarak gelişmiş Çin, İran'a kalkınma için çok ihtiyaç duyduğu yatırımı sağlayabileceği düşünülmüştür. Yaptırımlar nedeniyle İran'ın uluslararası bankacılık ve döviz işlemlerine erişiminin kısıtlı olması nedeniyle İran ile takas ticareti yapması arzulanmıştır. İki ülke ekonomileri birbirini tamamlayıcı nitelik taşımış İran, Çin'e fayda sağlayan enerji kaynaklarına ve transit avantajlarına sahip olmuş Çin ise İran'ın ihtiyaç duyduğu ileri teknoloji, endüstriyel ürünler ve yatırım olanaklarını sunmuştur.

İran ve Rusya ticari iş birliğini artırarak doları kademeli olarak bankacılık işlemlerinden ve ikili ticaretten çıkarmaya çabalamıştır. İki ülke ayrıca bir enerji kulübü kurmak ve küresel petrol ve gaz pazarını ortaklaşa yönetmek için iş birliği yapma fırsatı yakalamıştır. Rusya, İran'a, özellikle petrol ve gaz altyapısına, ulaşım ve iletişim yollarının genişletilmesine, yatırım yapma kapasitesine ve isteğine sahip olmuştur. Tahran ve Moskova ekonomileri de birbirini

tamamlayıcı nitelik taşımıştır. Rusya, İran'a zenginleştirilmiş uranyumun işletilmesi hususunda yardımcı olabileceklerini, teknolojik imkânlarla sahip olduklarını ve söz konusu teknolojileri paylaşabileceklerini kaydetmiştir. İran, Rusya ve Çin aracılığıyla oluşturduğu dış politika seçenekleri, yaptırım ve ambargolara karşı direnebilmesine imkân vermiştir. İran'ın BRICS, ŞİÖ ve AEB gibi örgütlerde aktif rol alması, iş insanları ve yatırımcılar için ekonomik fırsatlar yarattığını göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Abdelbary, I., Elshawa, R. (2023). Economic sanctions as a foreign policy tool: A case study of the Iran–West conflict. *Migration Letters*, 20(7), 215–237. <https://doi.org/10.59670/ml.v20iS7.4392>
- Ağır, B. S., Bilgenoğlu, A. (2021). İran'ın nükleerleşmesi: Sebepler, aktörler ve olasılıklar. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 23(2), 243–266. <https://doi.org/10.54627/gcd.947942>
- Aksoy, E. (02 Ocak 2026). İran'dan kripto para hamlesi! Yaptırımları delmek için harekete geçtiler. Erişim Tarihi: 02.01.2026. <https://www.haberler.com/dunya/iran-dan-kripto-para-hamlesi-yaptirimlari-delmek-19417696-haberi/>
- Aktan, S. (14 Mart 2025). Çin ve Rusya İran'a yönelik nükleer yaptırımlara son verilmesi çağrısında bulundu. Erişim Tarihi: 02.01.2026. <https://tr.euronews.com/2025/03/14/cin-ve-rusya-irana-yonelik-nukleer-yaptirimlara-son-verilmesi-cagrisinda-bulundu>
- Alizadeh, N. (2019). Ekonomik direnç ve kırılabilirlik: İran'da bankacılık sistemi. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, 13, 33–43. <https://izlik.org/JA95ZP82LJ>
- Aslan, M. (2016). *İran direniş ekonomisi doktrini*. Y. Şahin. (Ed). M. Koç. (Çev.) İran Araştırmaları Merkezi, 1–12.
- Aslan, R. (2023). ABD yaptırımlarının İran ekonomisine etkileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 25–49. <https://doi.org/10.61349/iesbad.1310214>
- Ataş, A. (2025). Nükleer krizin İran politikalarına etkilerinin analizi. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 18–39. <https://izlik.org/JA78AY65GS>
- Bag, M. (2018a, Ağustos 19). İran: ABD ambargolarına karşı yeni çözüm yolları arıyoruz. Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://tr.euronews.com/2018/08/19/iran-abd-ambargolarina-karsi-yeni-cozum-yollari-ariyoruz>
- Bag, M. (2018b, Ekim 3). İran'da 250 bin dolar yatırım yapana 5 yıl oturma izni. Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://tr.euronews.com/business/2018/10/03/iran-da-250-bin-dolar-yatirim-yapana-5-yil-oturma-izni>
- Balcı, Ç. (2024, Aralık 4). İran 2025 Vizyonunun neresinde? Erişim Tarihi: (20.02.2026). <https://www.fokusplus.com/odak/iran-2025-vizyonunun-neresinde>
- Barakat, M. Z. M. (2021). İran'ın nükleer faaliyetleri bağlamında ABD–İran ilişkisi ve yaptırımların İran'a etkisinin analizi. Erişim Tarihi: 31.01.2026. https://www.researchgate.net/publication/366190475_IRAN'IN_NUKLEER_FAALİYETLERI_BAGLAMINDA_ABD-IRAN_ILISKISI_VE_YAPTIRIMLARIN_IRAN'A_ETKISININ_ANALIZI
- BBC (2025a, Haziran 13). Hürmüz boğazı neden önemli kapatılırsa ne olur? Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cded19y6yy7o>

- BBC (2025b, Aralık 1). Türkiye–İran ilişkilerinde yeni bir yakınlaşma dönemi mi başlıyor? Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cde62yxdz92o>
- Belov, V. I. (2025). Energy Diplomacy and the Formation of a “resistance economy” in Iran, *vestnik RUDN. International Relations*, 25(3), 522–537. <https://doi.org/10.22363/2313-0660-2025-25-3-522-537>
- Blackburn, G. (2025, Aralık 31). İran’da ekonomik kriz: Yeni merkez bankası başkanı atandı. Erişim Tarihi: 02.01.2026. <https://tr.euronews.com/2025/12/31/iranda-ekonomik-kriz-yeni-merkez-bankasi-baskani-atandi>
- Bowen, J. (2021, Mart 31). Çin İran anlaşmasıyla kurulan stratejik ortaklık Orta Doğu’yu nasıl etkileyebilir? Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56587801>
- Central Bank of The Islamic Republic of Iran, Erişim Tarihi: 24.02.2026. https://cbi.ir/exrates/rates_en.aspx
- Çetinkaya, B. A., İzzetgil, E. (2025). İran’ın nükleer enerji politikalarında ideolojik motivasyon ve dinamikler: kimlik inşası üzerine bir değerlendirme. *İçtimaiyat*, 9(2), 933–954. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1733527>
- Dik, E. (2023). İran islam cumhuriyetinde bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki reform girişimleri. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 27–42. <https://doi.org/10.56400/tarsusiibfdergisi.1277031>
- Dirimeşe, N. (2025). BRICS–Türkiye ilişkileri üzerine bir değerlendirme. *Stratejik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 201–217. <https://doi.org/10.30692/sisad.1603640>
- Erten, B. K. (2021). Ruhani döneminin sosyoekonomisi. *İRAM Yayınları*, 1–20.
- Guercia, G. (2024, Ocak 3). İran: BRICS, enerji alanında çok önemli rol oynayacak. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20240103/iran-brics-enerji-alaninda-cok-onemli-rol-oyunayacak-1079280196.html>
- Hacisalihoglu, D. (2018, Ağustos 12). İran ekonomik savaşla Dolar’ı artıran güçleri açıkladı: ABD, İsrail, Suudiler bir de muhalifler. Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://tr.euronews.com/2018/08/12/iran-ekonomik-savasla-dolar-art-iran-gucleri-ac-klad-abd-israil-suudiler-bir-de-muhalifler>
- Hamzaoglu, H. (2024). Bir bölgeselleşme örneği olarak Şangay İş Birliği Örgütü. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 210–229.
- Heni, M. (2025, July 13). Coming to terms with economic sanctions on Iran. *Arap Center for Research and Policy Studies*, 1–16.
- International Monetary Fund (2026). Islamic Republic of Iran, Erişim Tarihi: 24.02.2026. <https://www.imf.org/en/countries/irn#whatsnew>
- Jane, M. (2017). İran’ın nükleer politikasının gelişimi ve uygulanan ambargo ve yaptırımların dış politikasına etkilerinin analizi. *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 264–314.
- Karacan, S. (2024, Mayıs 13). Rusya–İran ticaretinde yeni dönem: Ulusal parayla ödemeler yakında başlıyor. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20240513/rusya-iran-ticaretinde-yeni-donem-ulusal-parayla-odemeler-yakinda-basliyor-1083753334.html>

- Keshavarzi, A., Fathi, S. (2014). Resistance economy turning the sanction to opportunity. *International Journal of Management*, 1(1), 93–100.
- Khavar, T., Sekman, T. (2025). İran’da yaptırımlar ve ekonomik büyüme. *Bil Türk Ekonomi ve İlişkili Çalışmalar Dergisi*, 7(2). 53–69. <https://doi.org/10.47103/bilturk.1749910>
- Klimentyev, M. (2024, 8 Ocak). Batı medyası: BRICS’in genişlemesi Batı’nın Rusya ve İran üzerindeki baskısını hafifletecek. Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20240108/bati-medyasi-bricsin-genislemesi-batinin-rusya-ve-iran-uzerindeki-baskisini-hafifletecek-1079432044.html>
- Konukçu, Y. (2018). İran’ın bölgesel güvenlik stratejisi: Bir güç döngüsünün değerlendirilmesi. *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 3(3), 74–91.
- Koyuncu, H. (2019, Temmuz 9). İran kripto para birimi Bitcoin’i yasakladı. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://tr.euronews.com/2019/07/09/iran-kripto-para-birimi-bitcoin-i-yasakladi>
- Küpeli, M. Ş. (2016). Dış politika aracı olarak yaptırımlar: İran’a uygulanan yaptırımların etkileri. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 97–135.
- Mardani, M., Shirazi, H. A., Sanaei, A., Tabatabaei Panah, S. A. (2025). The impact of Western sanctions on the “look to the east” policy of the Islamic Republic of Iran (2000–2023). *Interdisciplinary Studies in Society Law, and Politics*, 4(3), 1–10. <https://doi.org/10.61838/kman.isslp.4.3.23>
- NTV (2025a, Haziran 22). İran Hürmüz Boğazını Kapatacak mı? Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://www.ntv.com.tr/dunya/iran-hurmuz-bogazini-kapatacak-mi,QisRzwY-s0G57r1LewfuCA>.
- NTV (2025b, Haziran 20). İran gerçekten Hürmüz Boğazı’nı kapatabilir mi? Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://www.ntv.com.tr/dunya/iran-gercekten-hurmuz-bogazini-kapatabilir-mi,SYHWadHYmU-1BB1DuADzxQ>
- NTV (2024c, Eylül 1). İran Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan: 100 milyar dolar yabancı yatırıma ihtiyacımız var. Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://www.ntv.com.tr/dunya/iran-cumhurbaskani-pezeskiyan-100-milyar-dolar-yabanci-yatirim-ihtiyacimiz-var,6YpZ0q2CREOd4qh2gEx6pg>
- NTV (2024d, Ocak 1). İran’ın BRICS Üyeliği Resmen Başladı. Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://www.ntv.com.tr/dunya/iranin-brics-uyeligi-resmen-basladi,VsnIOIY7j0K6tyzi63BYXA>
- NTV (2025e, Nisan 21). Putin İran ile stratejik ortaklık anlaşmasını onayladı. Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://www.ntv.com.tr/dunya/putin-iran-ile-stratejik-ortaklik-anlasmagini-onayladi,mQuDyKowUU-q802g8K67NA>
- NTV (2025f, Temmuz 8). Rusya’dan İran’a uranyum teklifi: Teknoloji paylaşımına hazırız. Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://www.ntv.com.tr/dunya/rusyadan-irana-uranyum-teklifi-teknoloji-paylasimina-haziriz,5uz4gwbp5u21cm0odicbyw>
- Onyebuchi, O. O. (2023). Adoption of resistance economy and Iran’s development under the international sanction regime, 2005–2013. *South East Journal of Political Science*, 9(2), 238–263.
- Organization of the Petroleum Exporting Countries. Erişim Tarihi: 22.02.2026. <https://publications.opec.org/asb/chapter/show/139/2537/2539>

- Özpek, B. B., Şen, Ö. F. (2016). Kapsamlı ortak eylem planı ve İran’da devlet dışı aktörlerin dış politika üzerindeki potansiyel rolü. *İraniyet İran Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 54–74.
- Pesaransharif, A. (2025). Effect of sanctions on iranian economy and businesses: An integrative literature rewiw approach. Antalya Bilim University Instute of Postgraduate Education, Antalya.
- Posch, W. (2017, Mayıs 21). İran’ın bölgesel güvenlik politikaları: Irak ve Suriye politikaları. *Alsharq Forum*, 1–7.
- Ratkoglo, A. (2025, Temmuz 23). Rusya, İran ve Çin temsilcileri Tahran’da bir araya geldi. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20250723/rusya-iran-ve-cin-temsilcileri-tahranda-bir-araya-geldi-1098071858.html>
- Reuters (2026, March 1). Russia warns of oil choke due to closure of Strait of Hormuz. Erişim Tarihi: 12.05.2026. https://www.Reuters.Com/World/Middle-East/Russia-Warns-Oil-Choke-Due-Closure-Strait-Hormuz-2026-03-01/?Utm_Source
- Saleh, A., Yazdanshenas, Z. (2024). China–Iran strategic partnership and the future of the US hegemony in the Persian Gulf region. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 51(2), 377–400. <https://doi.org/10.1080/13530194.2023.2215188>
- Sanyürek, M. B. (2018). Günümüzde İran: Sosyoekonomik yapı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(84), 313–335. DOI: 10.16992/ASOS.14534.
- Sariolghalam, M. (June 1, 2023). Diagnosing Iran’s emerging pivot toward Russia and China. Erişim Tarihi: 12.05.2026. <https://mei.edu/publication/diagnosing-irans-emerging-pivot-toward-russia-and-china/>
- Saygın, E. (2018). İran’da doğrudan yabancı sermaye yatırımları: Ekonomik müşevvikler ve kurumsal kısıtlar. *İran Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 59–92. <https://doi.org/10.33201/iranian.382147>
- SIPRI (2026). Erişim Tarihi: 17.02.2026. <https://armstransfers.sipri.org/ArmsTransfer/CSVResult>
- Sondakika (2025, Aralık 30). İran’ı ayağa kaldıran dolar krizi! Pezeşkiyan’dan gelin konuşalım çağrısı. Erişim Tarihi: 01.02.2026. <https://www.sondakika.com/ekonomi/haber-iran-i-ayaga-kaldiran-dolar-krizi-pezeskiyan-dan-19405747/>
- Sputnik Türkiye (2025a, Haziran 23). İran’dan Hürmüz Boğazı hamlesi. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20250623/1097250604.html>
- Sputnik Türkiye (2025b, Temmuz 2). İran: Yeni bir saldırı olursa, Basra Körfezi’nde istikrarlı bir enerji piyasası diye bir şey kalmaz. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20250702/iran-yeni-bir-saldiri-olursa-basra-korfezinde-istikrarli-bir-enerji-piyasasi-diye-bir-sey-kalmaz-1097532083.html>
- Sputnik Türkiye (2024c, Eylül 7). İran’dan Zengezur Koridoru açıklaması: Sonuçlarının ağır ve maliyetleri olacağı konusunda uyarıyoruz. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20240907/irandan-zengezur-koridoru-aciklamasi-sonuclarinin-agir-ve-maliyetleri-olacagi-konusunda-uyariyoruz-1087779595.html>
- Sputnik Türkiye (2025d, Ağustos 9). İran, Ermenistan üzerinden transit koridorunun kurulmasına karşı. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20250809/iran-ermenistan-uzerinden-transit-koridorunun-kurulmasına-karsi-1098473774.html>

- Sputnik Türkiye (2025e, Temmuz 2). ABD: İran'ın UAEA ile iş birliğini askıya almayı seçmesi kabul edilemez. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20250702/abd-iranin-uaea-ile-ismirligini-askiya-almayi-secmesi-kabul-edilemez-1097540337.html>
- Sputnik Türkiye (2025f, Şubat 28). İran Avrasya Ekonomik Topluluğu ile serbest ticaret anlaşmasını onayladı. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20250228/iran-avrasya-ekonomik-toplulugu-ile-serbest-ticaret-anlasmasini-onayladi-1094052196.html>
- Sputnik Türkiye (2024g, Haziran 11). İran: BRICS'e katılmamız, yaptırımlarla daha etkili mücadele etmemizi sağlayacak. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20240611/iran-bricse-katilmamiz-yaptirimlarla-daha-etkili-mucadele-etmemizi-saglayacak-1084731572.html>
- Sputnik Türkiye (2025h, Aralık 27). İran Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan: ABD, İsrail ve Avrupa ile Topyekûn Savaş Halindeyiz. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20251227/iran-cumhurbaskani-pezeskiyan-abd-israil-ve-avrupa-ile-topyekn-savas-halindeyiz-1102293029.html>
- Sputnik Türkiye (2025i, Kasım 22). Pezeşkiyan: İran'ın BRICS ve ŞİÖ üyeliği büyük ekonomik fırsatlar yaratıyor. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20251122/pezeskiyan-iranin-brics-ve-sio-uyeligi-buyuk-ekonomik-firsatlar-yaratiyor-1101209279.html>
- Sputnik Türkiye (2025i, Kasım 16). İran'dan IAEA'ya suçlama: İsrail'e nükleer tesis bilgilerinin sızdırıldığı iddiası. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20251116/irandan-iaeaya-suclama-israile-nukleer-tesis-bilgilerinin-sizdirildigi-iddiasi-1101044562.html>
- Sputnik Türkiye, (2025j, Kasım 20). UAEA, İran'dan uranyum stokları ve nükleer tesislere erişim istedi: İran Kahire Anlaşması'nı feshetti. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20251120/uaea-iranin-zenginlestirilmis-uranyum-stoklari-icin-bilgi-talep-eden-tasariyi-onayladi-1101158447.html>
- Şahin, K. (2025). Güney Kafkasya'da jeopolitik denklemler: Bölgesel ve küresel güçler. *Anadolu Strateji Dergisi*, 7(2), 65–74. DOI: 10.5281/zenodo.18086144
- Şen, G. (2019). İran'da devlet sermaye ve sınıflar: Nükleer programa yönelik yaptırımların etkileri üzerine bir değerlendirme. *Alternatif Politika*, (Özel Sayı), 91–119.
- Tasnimnews (2025a, Aralık 7). Bekai: İran'ın üç ada üzerindeki egemenliği konusunda hiçbir şüphe yoktur. Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://www.tasnimnews.com/tr/news/2025/12/07/3465755/beka%C3%AE-iran-%C4%B1n-%C3%BC%C3%A7-ada-%C3%BCzerindeki-egemenli%C4%9Fi-konusunda-hi%C3%A7bir-%C5%9F%C3%BCphe-yoktur>
- Tasnimnews (2025b, Aralık 3). İran-Çin-Rusya'dan Avrupa'ya sert yanıt: Snapback mekanizması işleyemez, 2231 kararı bitmiştir. Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://www.tasnimnews.com/tr/news/2025/12/03/3462510/iran-%C3%A7in-rusya-dan-avrupa-ya-sert-yan%C4%B1t-snapback-mekanizmas%C4%B1-i%C5%9Fleyemez-2231-karar%C4%B1-bitmi%C5%9Ftir>
- Taştekin, F. (2023, Nisan 11). İran ve Azerbaycan arasında gerilim neden arttı? Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51kzkg4j48o>

- The World Bank (2024). Iran Economic Monitor. Spring 2024.
- Thomas, A. (2024). Sanctions and postcolonial statecraft in Iran: Resisting the Iran Libya sanctions act and beyond. *All Azimuth*, 13(2), 285–306. <https://doi.org/10.20991/allazimuth.1511004>
- Tossi, S., Vaez, A. (2024). Out of the shadows: The implications of Iran's recent duel with Israel. Erişim Tarihi: 29.01.2026. <https://www.armscontrol.org/act/2024-06/features/out-shadows-implications-irans-recent-duel-israel>
- TR Euronews (2021a, Temmuz 22). İran, Hürmüz Boğazı'nı baypas etmek için Umman Körfezi'nde petrol terminali açtı. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://tr.euronews.com/2021/07/22/iran-hurmuz-bogaz-n-baypas-etmek-icin-umman-korfezi-nde-petrol-terminali-act>
- TR Euronews (2024b, Haziran 27). ABD'den İran'la petrol ve petrokimya ticareti olan kuruluşlara yaptırım uygulama Kararı. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://tr.euronews.com/2024/06/27/abdden-iranla-petrol-ve-petrokimya-ticareti-olan-kuruluslara-yaptirim-uygulama-karari>
- TR Euronews (2018c, Ağustos 6). ABD yaptırımları yeniden başlarken İran döviz kuru rejiminde esnekliğe gitti. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://tr.euronews.com/2018/08/06/abd-iran-a-yeniden-yapt-r-m-karar-n-uygulamaya-basl-yor>
- TR Euronews (2019d, Eylül 20). ABD'nin İran Merkez Bankası'na yaptırım kararı piyasaları etkiledi: dolar yeniden yükselişe geçti. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://tr.euronews.com/2019/09/20/abd-nin-iran-merkez-bankasina-yaptirim-karari-sonrasi-dolar-yeniden-yukselise-gecti>
- TR Euronews (2019e, Kasım 20). İran Rusya'dan 5 milyar dolar borç alacak. Erişim Tarihi: 04.01.2026. <https://tr.euronews.com/2019/11/20/iran-rusya-dan-5-milyar-dolar-borc-alacak>
- TRT Haber (2025a, Haziran 13). İsrail-İran gerilimi Hürmüz Boğazı'nı tehdit ediyor: küresel ticaret teyakuzda. Erişim tarihi: 02.01.2026. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-iran-gerilimi-hurmuz-bogazini-tehdit-ediyor-kuresel-ticaret-teyakuzda-910433.html>
- TRT Haber (2025b, Eylül 28). İran'a BM yaptırımları yeniden devreye girdi. Erişim Tarihi: 02.01.2026. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/irana-bm-yaptirimleri-yeniden-devreye-girdi-921132.html>
- TRT Haber (2025c, Haziran 23). Trump: rejim İran'ı tekrar büyük yapmıyorsa neden rejim değişikliği olmasın? Erişim Tarihi: 02.01.2026. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/trump-rejim-irani-tekrar-buyuk-yapmıyorsa-neden-rejim-degisikligi-olmasin-911529.html>
- TRT Haber (22 Ağustos 2023d). İran, kripto paralarla ilgili kapsamlı düzenlemeleri içeren yasa tasarısı hazırladı. Erişim Tarihi: 02.01.2026. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/iran-kripto-paralarla-ilgili-kapsamli-duzenlemeleri-iceren-yasa-tasarisi-hazirladi-790254.html>
- TRT Haber (2023e, Ağustos 30). İran Cumhurbaşkanı Reisi: Batı İran'ı izole etmeyi başaramadı. Erişim Tarihi: 02.01.2026. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/iran-cumhurbaskani-reisi-bati-irani-izole-etmeyi-basaramadi-792004.html>

- TRT Haber (2025f, Mayıs 15). İran: ekonomik yaptırımlar kaldırılırsa ABD ile nükleer anlaşmaya hazırız. Erişim Tarihi: 02.01.2026. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/iran-ekonomik-yaptirimlar-kaldirilirs-a-bd-ile-nukleer-anlasmaya-haziriz-907294.html>
- TRT Haber (2023g, Aralık 13). İran, turizmi canlandırmak amacıyla 32 ülkeyle vizeyi tek taraflı kaldırma kararı aldı. Erişim Tarihi: 02.01.2026. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/iran-turizmi-canlandirmak-amaciyla-32-ulkeyle-vizeyi-tek-tarafl-i-kaldirma-karari-aldi-820328.html>
- TRT Haber (2023h, Ocak 27). Yerel para birimi mi? Dolar mı? Erişim Tarihi: 02.01.2026. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/yerel-para-birimi-mi-dolar-mi-741417.html>
- TRT Haber (2023ı, Mayıs 17). İran'da ilk kez bir Rus bankası temsilcilik açtı. Erişim Tarihi: 02.01.2026. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/iranda-ilk-kez-bir-rus-bankasi-temsilcilik-acti-767925.html>
- Türk, K., Golmohammadi, V. (2025). Uluslararası sistemin geçiş sürecinde Türkiye–İran ilişki dinamiklerinin yeniden şekillenmesi. *Türkiye İran Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 1–24.
- Uslu, İ. (2021). Ekonomik yaptırımlarda üçüncü tarafların etkisi: Venezuela, İran, Kuzey Kore örnekleri. (Kayıt No. 669962) [Yüksek Lisans tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Yalçınkaya, A., Konukçu, Y. (2017). İran siyasetinde dini lider ve cumhurbaşkanı ilişkileri: Hasan Ruhani'nin birinci dönemi örneği. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 407–416. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.332073>
- Yaşar, F. (2021). Trump yönetiminin dış politika aracı olarak ekonomik yaptırım uygulamaları: İran ve Venezuela örneği. *Alternatif Politika*, 13(2), 533–555. <https://doi.org/10.53376/ap.2021.18>
- Yesevi, Ç. G. (2015). İran'ın enerji sektörü: İran'ın yumuşak ve akıllı gücü. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım (Ed.), *Enerji Diplomasisi* içinde (441–467). İstanbul: Beta Yayınları.
- Yıldız, Z. (2018, Eylül 30). İran'da ekonomik suç sebebiyle 3 kişiye idam cezası verildi. Erişim Tarihi: 03.01.2026. <https://tr.euronews.com/2018/09/30/iran-da-ekonomik-suc-sebebiyle-3-kisiye-idam-cezasi-verildi>
- Yılmaz, M. Y. (2025, Ağustos 12). Zengezur Koridoru'nu yorumladı: İran ve Çin'i rahatsız edecek. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20250812/mehmet-yalcin-yilmaz-zengezur-koridorunu-yorumladi-iran-ve-cini-rahatsiz-edecek-1098534648.html>